

2026, Vol. 7(3), 529-553
© The Author(s) 2026
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2026.291
Article type: Research Article

Received: 01.02.2026
Accepted: 21.08.2026
Published Online: 27.10.2026

Ömer Faruk Zararsız*

Algoritmik Görünürlüğün Politikası: Uzaktan Çalışma Platformlarında Dijital Gözetim ve Söylemsel Direniş

The Politics of Algorithmic Visibility: Digital Surveillance and Discursive Resistance in Remote Work Platforms

Öz

Bu çalışma, uzaktan çalışma platformlarının çalışan öznelliğini nasıl dönüştürdüğünü ve algoritmik gözetime karşı geliştirilen direniş pratiklerini incelemektedir. Reddit verilerine dayanan netnografik analiz statü göstergelerinin çalışanlar üzerinde panoptik bir kaygı ve görünürlük baskısı yarattığını ortaya koymaktadır. Çalışanlar bu denetime pasif kalmayıp sistemi oyuna getiren taktiksel direniş biçimleri geliştirir de bu teknikler suçluluk ve sürekli kendini açıklama zorunluluğu gibi duygusal yükleri ortadan kaldırmamaktadır. Sonuç olarak çalışma, uzaktan çalışmanın bazı bağlamlarda üretkenliğin doğrudan çıktılarından ziyade görünürlük performansı ve çevrimiçi mevcudiyet göstergeleri üzerinden deneyimlendiğini, dijital gözetimin ise disiplin ve direnişin eşzamanlı üretildiği kırılğan bir iktidar alanı olarak işlediğini göstermektedir.

529

Abstract

This study investigates how remote work platforms transform worker subjectivity and foster resistance against algorithmic surveillance. Netnographic analysis of Reddit data reveals that status indicators induce panoptic anxiety and visibility pressure. While workers employ tactical resistance to game the system, these practices fail to alleviate affective burdens like guilt and the constant compulsion for self-explanation. Ultimately, the study shows that, remote work is experienced in some contexts through visibility performance and online presence indicators rather than direct measures of productivity, while digital surveillance operates as a fragile field of power in which discipline and resistance are simultaneously produced.

Anahtar Kelimeler

Dijital gözetim, algoritmik görünürlük, algoritmik denetim, gündelik direniş, uzaktan çalışma

Keywords

Digital surveillance, algorithmic visibility, algorithmic control, everyday resistance, remote work.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, omer.zararsiz@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0485-7576.

Giriş

Dijitalleşme ile birlikte gündelik yaşıntının bir parçası haline gelmeye başlayan ancak özellikle Covid-19 pandemisiyle birlikte hız kazanan uzaktan çalışma başlangıçta geçici bir kriz yönetim pratiği olarak kavranmış olsa da pandemi sonrasında pek çok sektörde kalıcı ve kurum-sallaşmış bir çalışma sistemine dönüşmüştür. Özellikle bilgi ve bilgiye dayalı işlerde mekânsal esnekliğin artması uzaktan çalışmayı sıklıkla bireysel özerklik, iş-yaşam dengesi ve özgürleşme söylemleriyle birlikte anılan bir model hâline getirmiştir (Felstead ve Reuschke, 2020). Bununla birlikte uzaktan çalışmanın yalnızca nerede çalışıldığına ilişkin bir dönüşüm olmadığı ancak aynı zamanda çalışmanın nasıl izlenip değerlendirildiğine dair yeni iktidar biçimlerini de beraberinde getirdiği giderek daha görünür hâle gelmektedir.

Son yıllarda artan sayıda çalışma dijital teknolojilerin emek süreçlerine eklenmesiyle birlikte gözetim, denetim ve performans ölçümünün şekil değiştirdiğini göstermektedir. Elektronik performans izleme, algoritmik yönetim ve bossware olarak adlandırılan yazılımlar çalışan davranışlarını, üretkenliği ve hatta duygulanımı ölçülebilir verilere dönüştürmektedir (Ball, 2010; Kellogg, Valentine, ve Christin, 2020; Ravid, White, Tomczak, Miles, ve Behrend, 2022). Bu kapsamda Zuboff'un (2019) gözetim kapitalizmi olarak adlandırdığı bu süreçte çalışanların dijital izleri davranışsal veriye dönüştürülmekte ve bu durum yalnızca verimlilik artışıyla değil, stres, güvensizlik ve iş tatminsizliği gibi olumsuz psikososyal sonuçlarla da ilişkilendirilmektedir (Siegel, König, ve Lazar, 2022; Sewell ve Barker, 2006; Sum, Shi, ve Fox, 2025).

Mevcut çalışmaların önemli bir kısmı dijital gözetimi ya örgütsel politika düzeyinde ele almakta ya da çalışanları büyük ölçüde pasif denetim nesneleri olarak konumlandırmaktadır. Bu kapsamda uzaktan çalışma platformlarının gündelik kullanımına gömülü statü ışıkları, aktivite bildirimleri ve eş zamanlılık sinyalleri gibi teknik ara yüzlerin çalışan deneyimini nasıl şekillendirdiği ise görece sınırlı biçimde incelenmiştir. Hâlbuki söz konusu bu mikro teknikler gözetimi yalnızca yöneticinin bakışına bağlamadan yatay ilişkiler, öznenin kendi kendini denetlemesi, mahremiyet ihlali ve özerklik azalması üzerinden çok katmanlı bir iktidar alanı üretmektedir (Glavin, Bierman, ve Schieman, 2024; Bucher, Schou, ve Waldkirch, 2020). Bu bağlamda fiziksel olarak işyerinde bulunmanın yerini alan algoritmik görünürlük artık yalnızca iletişimi kolaylaştıran bir özellik değil aynı zamanda çalışmanın kendisine içkin ve sürekli sergilenmesi gereken bir performans ölçütüne dönüşmektedir (Mazmanian, Orlikowski, ve Yates, 2013). Dahası uzaktan çalışma sonucu oluşan algoritmik görünürlük performansın ve bağlılığın dijital göstergesine dönüşebilmektedir (Vassilev, Shafaei, Nejati, Onnis, ve Bentley, 2025).

Uzaktan çalışma platformları ve bu platformların çalışanlar üzerinde yaratmış olduğu etkiyi konu edinen çalışma söz konusu teknolojileri yalnızca iletişimi kolaylaştıran araçlar olarak değil Foucault'cu anlamda gözetimi içselleştiren ve Han'ın (2015) betimlediği performans öznesini üreten iktidar düzenlemeleri olarak kavramsallaştırmaktadır. Bununla birlikte çalışma, dijital gözetimi literatürde sıkça rastlanan biçimde tek yönlü, hiyerarşik ve mutlak bir disipliner baskı sistemi olarak ele almak yerine, Giddens'in (1984) kontrolün diyalektiği kav-

ramından hareketle bu süreci rızaya dayalı, duygulanımsal ve taktiksel olarak müzakere edilen çatışmalı bir alan olarak düşünmektedir. Böylece gözetim, yalnızca itaat üreten bir mekanizma değil bununla birlikte aynı zamanda uyum, kaçınma ve mikro müdahaleler üzerinden sürekli yeniden kurulan bir ilişki olarak kavramaktadır.

Çalışma yöntem olarak uzaktan çalışma deneyimlerinin görünmez kalan boyutlarını yakalayabilmek amacıyla dijital etnografi (netnografi) yaklaşımını benimsemekte ve Reddit platformu üzerindeki r/WFH, r/sysadmin, r/MicrosoftTeams tematik topluluklarında paylaşılan anlatıları analiz etmektedir. Reddit gibi psöde-anonim dijital ortamlar, çalışanların ve IT uzmanlarının gözetim deneyimlerini, suçluluk duygularını ve direniş pratiklerini kurumsal söylemin dışında filtresiz biçimde ifade edebildikleri nadir alanlar sunmaktadır (Kozinets, 2010; 2015; Proferes, Jones, Gilbert, Fiesler ve Zimmer, 2021). Bu sayede çalışma, yalnızca örgütsel politikaları değil aynı zamanda çalışanların bu politikalara nasıl anlam verdiklerini, nasıl uyumlandıklarını ve nerelerde nasıl direniş ürettiklerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak çalışma, uzaktan çalışmayı özgürleştirici bir esneklik anlatısının ötesinde ele alarak algoritmik görünürlük politikalarını, algoritmik gözetimin gündelik hayattaki tezahürlerini ve bu sistem içinde ortaya çıkan kontrollü direniş biçimlerini birlikte tartışmaktadır. Böylece dijital emek literatürüne uzaktan çalışmanın teknik, duygulanımsal ve söylemsel boyutlarını bir arada ele alan bütüncül bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Panoptik Gözetimden Algoritmik Görünürlüğe Denetimin Dijitalleşmesi

Günümüzde modern çalışma koşulları ve gözetim pratiklerinin geçirmiş olduğu yapısal dönüşüm incelendiğinde Foucault'nun (2019) panoptikon tanımlaması geçerliliğini korumaktadır. Bu kapsamda panoptikon modern iktidarın mekânsal kapatılma yoluyla değil görünürlük üzerinden işleyen bir içselleştirme mekanizması kurduğunu göstermesi bakımından hala merkezi bir referans noktasıdır. Bu bağlamda panoptikon yalnızca fiziki ve mimari bir düzenek değil aynı zamanda öznenin her an izleniyor olabileceği ihtimali üzerinden kendi davranışlarını devamlı düzenlemiş olduğu bir iktidar teknolojisi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre özellikle bir taraftan merkezi bir kuleden çevrelenmiş ve dizilmiş hücrelerin sürekli olarak izlenme olanağını sunması diğer taraftan ise gözetleyenin görülememesinden dolayı devamlı bir izlenme altında olduğu intibasının yaratılması Foucault'a (2019) göre iktidarın otomatikleşmesini ve bireyselleşmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu durum ise öznenin dış bir zorlama olmaksızın iktidarın bakışını içselleştirerek kendi kendini disipline etmesi sonucunu doğurmaktadır.

Foucault'nun fiziksel gözetim sistemi günümüz dijital dünyasında işlevini şekil değiştirerek devam ettirmektedir. Bu dönüşüm işyeri bağlamında ele alındığında bilgisayar teknolojilerinin çalışanları şeffaflaştırdığı ve bu nedenle enformasyonel bir panoptikon sisteminin yaşandığı öne sürülmektedir. Bu kapsamda Zuboff'a (1989) göre bilişim teknolojileri sadece

işi otomatize etmemekte aynı zamanda iş sürecini metinleştirmekte ve görünür kılmaktadır. Ancak Zuboff (2019) sonraki çalışmalarında bu görünürlüğü sadece bir denetim aracı olmadığını aynı zamanda çalışan davranışlarından elde edilen verinin davranışsal artık değer olarak çekildiği ve pazarlandığı yeni bir ekonomik birikim sistemi olan gözetim kapitalizmini inşa ettiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla gözetim, disiplinler bir araç olmanın ötesinde ekonomik bir üretim bandına dönüşmektedir. Benzer şekilde Poster (1990) da veri tabanlarına dayalı yeni gözetim biçimlerini süperpanoptikon kavramıyla açıklamakta ve bireylerin günümüzde artık fiziksel olarak değil elektronik izleri aracılığıyla denetlendiğini ifade etmektedir. Yine Lyon (1994) da elektronik göz kavramsallaştırmasıyla gözetimin mekândan bağımsızlaşarak veri akışları üzerinden işleyen panoptik bir karaktere büründüğünü savunmaktadır.

Özellikle bütün dünyayı saran Covid-19 pandemisi sonrası süreçte uzaktan çalışma sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte gözetim ve denetim gibi kavramlar ve sistemler de fiziksel duvarlardan ayrılarak dijital ara yüzlere taşınmıştır. Söz konusu bu dönüşüm panoptikon sistemindeki kalın ve bir arada olan gözetim mantığının ortadan kalkmadığını ancak daha ince ve dağınık olarak işlediğini düşündürmektedir. Uzaktan çalışma platformlarının teknik altyapısı ve sürekli veri akışı sağlayan bu mimarisi Deleuze'un (1992) Foucault'cu paradigmayı güncelleyerek öne sürdüğü denetim toplumu teziyle de örtüşmektedir. Dolayısıyla Deleuze'un disiplin toplumlarından kontrol toplumlarına geçiş tezi bu kırılmayı kavramak için önemli bir eşik sunmaktadır. Deleuze (1992), disiplin toplumlarının kapalı kalıplarının yerini sürekli değişen, parçalara ayrılan ve şifreler üzerinden işleyen denetim mekanizmalarının aldığını belirtmektedir. Buna göre disiplin toplumlarında kapatma mekânsal olarak örgütlenirken kontrol toplumlarında ise iktidar sürekli olarak modülasyon ve kesintisiz izleme yoluyla işlemektedir. Bu noktada Haggerty ve Ericson'un (2000) tanımladığı gözetleme topluluğu kavramı devreye girmektedir. Buna göre gözetim artık tekil bir iktidar odağından değil bunun yerine yazılımlar, ara yüzler, veri akışları ve performans metrikleri üzerinden kolektif biçimde üretilmektedir. Görünürlük teknik bir zorunluluk hâline gelirken diğer taraftan görünmezlik ise şüpheli bir duruma dönüşmektedir.

Görünürlüğün bu kadar önemli bir hale gelmesi onu aynı zamanda yeni iktidar biçimine dönüştürmektedir. Buna göre dijital dünyada var olabilmenin yollarından olan görünürlük modern iktidar anlayışının bir sonucu değil doğrudan aracıdır (Brighenti, 2007). Dijital dünyada görünür olmak tanınmak ve var olmak anlamına gelirken aynı zamanda denetlenebilir olduğu anlamına da gelmektedir. Uzaktan çalışma platformlarındaki görünürlük de bu kapsamda var olmanın bir koşuluna dönüşmektedir. Dolayısıyla Microsoft Teams, Slack veya Zoom gibi platformlardaki çevrimiçi ve meşgul vb. statü göstergeleri ve aktivite raporları yalnızca dikey bir hiyerarşik gözetimi değil bununla birlikte aynı zamanda Andrejevic'in (2004) yanal gözetim olarak adlandırdığı ve çalışanların birbirini denetlediği yatay bir izleme pratiğini de beraberinde getirmektedir. Söz konusu yeni sistemde çalışan yöneticisinin o anlık kendisini denetleyip denetlemediğini bilmesi dahi sistemin teknik olanağı kapsamında elektronik izleme

verilerinin kaydedilmesi ve saklanması (Ball, 2010) ve çalışma arkadaşlarının anlık mesajlarına olan dönüş beklentisi (Manokha, 2018) nedeniyle davranışlarını sürekli olarak normatif çalışma düzenine uygun hale getirmek zorunda kalmaktadır. Ball ve Wilson'ın (2000) belirttiği gibi bilgisayar tabanlı performans izleme sistemleri çalışanı nesneleştirerek emeği ölçülebilir verilere indirgemektedir. Sonuç olarak dijital gözetim bedensel bir kapatılmayı değil ancak Manokha'nın (2018) ifadesiyle bireyin her an ulaşılabilir ve görünür olduğu zamansal ve bilişsel bir kuşatmayı tesis etmektedir. Bu noktada panoptikon mimari bir metafor olmanın ötesine geçerek bir ara yüz mantığına dönüşmektedir. Söz konusu yeni sistemde fiziksel olarak duvarlar bulunmamakta ancak soyut, sürekli ve içselleştirilmiş bir gözetim varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla disiplinin ortadan kalkmadığı ancak performansa evrildiği ve dolayısıyla sadece kurallara uymak değil aynı zamanda görünür olmanın da bir yükümlülük olarak belirdiğini ifade etmek mümkündür.

Performans Öznesi ve Öz-Denetimin Politikası

Uzaktan çalışma ve dijitalleşmenin birleşimiyle ortaya çıkan yeni platformlardaki denetim ve gözetim mekanizmalarını yalnızca Foucault'cu anlamda bir disipliner kapatılma ve dışsal zorlama üzerinden okumak mevcut dijital emek sisteminin psikolojik dinamiklerini ve rızaya dayalı işleyişini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Foucault'nun ağırlıklı olarak zorlamaya dayalı olan disiplini dijital süreçte yerini teşvik eden, motive eden ve özgürlük vaadiyle işleyen pozitif mekanizmalar üzerinden kurmaktadır (Han, 2015). Bu kapsamda Han (2015), disiplin toplumunun yapamazsın veya yapmalısın diyen negatif, yasaklayıcı ve sınırlandırıcı iktidar kipinin yerini geç modernitenin yapabilirsin diyen pozitif, teşvik edici ve sınırsızlık vadeden iktidar kipinin aldığını savunmaktadır. Bu yönüyle günümüz öznesi bu dönüşümde Foucault'nun dışsal bir otoriteye itaat eden uysal bedeni yerini Han'ın (2015) kavramsallaştırdığı kendini bir proje olarak kurgulayan performans öznesine bırakmıştır.

Performans öznesi olarak kurgulanan yeni özne Bröckling (2016) tarafından tanımlanan girişimci özne kavramıyla da örtüşmektedir. Buna göre neo-liberal özne kendi yaşamını bir proje, bir yatırım ve sürekli optimize edilmesi gereken bir performans alanı olarak kurgulamaktadır. Öznenin kendisi kendi sermayesine dönüşerek öz-sömürü ve neoliberal öznenin yapısal bir özelliği hâline gelmektedir. Benzer şekilde Brown (2015) da neo-liberal aklın bireyi her alanda piyasa değerini artırması gereken beşeri bir sermaye olarak kodladığını ve dolayısıyla da bu süreçte yeni öznenin devamlı olarak yeniden biçimlendirildiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Han'ın performans öznesi de benzer biçimde kendi üzerinde sürekli çalışan kendini geliştirmeyi ahlaki bir zorunluluk olarak içselleştiren bir figürdür. Han'ın (2017) özellikle psiko-politik iktidar olarak tanımladığı mevcut sisteme göre iktidar artık bedeni değil arzuları, motivasyonları ve duygulanımları hedef almaktadır. Böylece özne yalnızca davranışsal olarak değil ancak aynı zamanda duygusal ve bilişsel düzeyde de yönetilir. Bu yönetim biçimi

ise öznenin kendi performansını sürekli izlediği ve değerlendirdiği bir içsel denetim mekanizması üretmektedir.

Bu çerçeveden ele alındığında performans öznesi Foucault'nun disiplin öznesinden daha özgür değildir. Sadece baskının kaynağı değişmiştir. Bu kapsamda zor ve dış kaynaklı bir baskı yerine içselleştirilmiş hedefler üzerinden işlemektedir. McKenzie'nin (2001) ifade ettiği gibi performans artık yalnızca sanatsal ya da mesleki bir ölçüt değil varoluşsal bir zorunluluk hâline gelmiştir. "Ya yerine getir ya da..." ilkesi, bireyin yalnızca çalışmasını değil sürekli kendini aşmasını talep etmektedir. Dolayısıyla uzaktan çalışmanın sunmuş olduğu kendi zamanını yönetme özgürlüğü temelinde önemli bir illüzyonu da barındırmaktadır. Buna göre söz konusu özgürlük Rose'un (1999) özgürlük yoluyla yönetim olarak tanımladığı gibi modern teknolojiler bireylere kendi kendini yönetme illüzyonu üzerinden çalışmanı baskılamak yerine onu girişimci bir benlik olmaya motive etmekte ve özgürlük hissiyle iktidara bağlamaktadır. Dolayısıyla mevcut sistem temelinde riskin ve sorumluluğun tamamen bireye devredildiği bir tuzaktır (Boltanski ve Chiapello, 2007).

Uzaktan çalışma bağlamında performans öznesi artık yalnızca iş çıktılarıyla değil aynı zamanda erişilebilirliği, yanıt hızı, çevrimiçi görünürlüğü ve iletişim açısından sürekliliğiyle değerlendirilmektedir. Bu durum, Han'ın (2015) betimlediği performans öznesinin dijital bir izdüşümünü üretmektedir. Çalışan, yalnızca üretmekle değil ancak sürekli görünür olmakla da yükümlüdür. Bu bağlamda görünürlük, performansın kendisine dönüşmektedir. Dolayısıyla performans öznesi disiplin öznesinin tarihsel bir devamı değil, neo-liberal iktidarın psikopolitik mantığı içinde yeniden inşa edilmiş bir öznellik biçimidir. Bu özne, artık gözetim altında çalıştığını düşünmez kendi potansiyelini gerçekleştirdiğine inanarak kendini denetler. Dolayısıyla tam da bu nedenle iktidarın en etkili formuna dönüşür.

Bütün bunlarla birlikte Han'ın performans öznesi kavramsallaştırması ve onun yansıması özneyi çoğu zaman performans mantığını içselleştiren ve kendi kendini sömüren bir figür olarak konumlandırması açısından güncel politik ve sosyal açılardan da eleştiri konusu olmaktadır. Bu kapsamda Han'ın çizmiş olduğu kötümser hapsolme durumu Giddens (1984) tarafından çok önceleri iktidarın hiçbir zaman kusursuz ve tek yönlü işlemediğini savunusuyla açık bir kapının var olduğu ifade edilmektedir. Giddens'a göre en asimetrik iktidar ilişkilerinde dahi eyleyen sistemin kaynaklarını ve çatlaklarını kullanarak bir özerklik, pazarlık veya direniş alanı yaratma kapasitesine sahiptir. Benzer şekilde uzaktan çalışanların gözetim sistemlerine karşı geliştirdiği bazı pratikler açık bir itiraz biçiminden değil görünürde uyum içinde işlemektedir. Bu nedenle söz konusu pratikler, uyum ve direniş karşı kategoriler olarak değil daha çok iç içe geçerek konumlanmış yapılar olarak ele alan örgütsel direniş oluşturabilmektedir (Ybema ve Horvers, 2017). Buna göre örgütsel direniş kapsamında çalışmalar kontrol ve direniş birbirinden bütünüyle ayrı iki kategori olarak değil gündelik örgütsel yaşam içinde karşılıklı olarak üretilen diyalektik süreçler olarak ele almaktadır. Mumby'ye (2005, ss. 20-24) göre direniş önceden tanımlanmış sabit davranışlar listesi olarak değil kontrol ilişkileriyle birlikte olu-

şan ve yerel bağlamlarda anlam kazanan bir pratik olarak değerlendirilmelidir. Benzer şekilde Fleming ve Sewell'in (2002, ss. 858-859) modern işyerlerindeki alternatif direniş biçimlerine ilişkin tartışması da bu noktada önemlidir. Bu kapsamda çalışan direnişi yalnızca grev, sabotaj veya açık karşı çıkış gibi geleneksel biçimlerde aranırsa çağdaş örgütlerdeki daha örtük, ironik ve düşük profilli muhalefet biçimleri gözden kaçırılabilir. Bu nedenle görünürde kural-lara uyuyor gibi yapan ancak arka planda sistemin mantığını kendi lehine yeniden şekillendi-ren pratikler de örgütsel direnişin çağdaş biçimleri arasında değerlendirilmektedir.

Algoritmik İktidara Karşı Taktiksel Direniş: Stratejiler ve Hileler

Uzaktan çalışma ve dijital gözetim mekanizmalarının çalışanlar üzerinde kurmuş olduğu ta-hakkümün tek taraflı ve mutlak bir teslimiyet ilişkisi olarak okunması ilişkinin tabiatı gereği olan karşılıklılığını göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu kapsamda iktidarın olduğu her yerde direniş de vardır önermesi direnişi iktidarın dışına değil ancak aynı zamanda iktidar ilişkilerinin iç mantığına yerleştirmektedir. Buna göre iktidar bir mülkiyet veya kurum olarak değil her yere yayılmış stratejik bir ilişkiler ağı olarak kavranmaktadır. İktidar her yerdedir çünkü sosyal ilişkilerin içinden gelir. Bu nedenle direniş de iktidar ilişkilerinden ayrılmaz ve her iktidar kendi ilişkisine içkindir (Foucault, 1978). Benzer şekilde Giddens (1984) kontrolün diyalektiği olarak tanımladığı süreç ile iktidarın ne kadar baskıcı olursa olsun tek yönlü bir eylem olmadığını savunmaktadır. Bu kapsamda iktidar ilişkileri özerklik ve bağımlılık arasın-daki karşılıklı etkileşime dayanır ve muktedir olanlar hedeflerine ulaşabilmek için astlarına muhtaçlardır. Söz konusu bu bağımlılık ilişkisi en güçsüz görünen aktörlerde bile sistemin kaynaklarını kullanarak üstleri üzerinde bir etki yaratabilme ve pazarlık gücü devşirebilme olanağı tanımaktadır. Günümüz dijital emek süreçlerinde de yöneticiler işin tamamlanması ve verinin akması için çalışanların bilişsel katılımına muhtaçtır. Bunun karşısında çalışanlar ise bu muhtaçlığı ve algoritmik denetimi manipüle ederek kendi lehlerine kullanmaktadır.

Bu kapsamda işçilerin ve daha geniş anlamıyla toplumların denetime ve baskıya karşı verdikleri reaksiyonlar aynı zamanda teknolojik araçlardan bağımsız olarak tarihsel ve sosyal bir öğrenme sürecinin ürünüdür. Kapitalist üretim ilişkilerinin doğası gereği emeği denetlenen işçiler hem grev ve sendikalaşma gibi kurumsal hem de işi yavaşlatma ve boşlamak gibi gün-delik direnişleri tarihsel olarak uygulamışlardır. Buna göre Woodcock'un (2020) da Deliveroo kuryeleri üzerinden ifade ettiği gibi gözetim pratikleri 19. yüzyıldaki fabrikanın fiziksel panop-tikonundan, çağrı merkezlerindeki elektronik panoptikona ve nihayetinde uzaktan çalışmanın algoritmik panoptikonuna doğru evrilmiştir. Ancak bu tarihsel evrimde değişmeyen temel un-sur, sermayenin İemek sürecinin belirsizliğini denetimle aşma çabası ve işçinin de bu denetime karşı koyma iradesidir (Woodcock, 2020, s. 89). Bu bağlamda, uzaktan çalışan bir bankacının veya yazılımcının İfare oynatıcı kullanması benzersiz bir dijital sapma olmadığı gibi aksine sanayi devrimi döneminde bir tekstil işçisinin makinenin hızını düşürmesi veya bant sistemini manipüle etmesiyle aynı tarihsel-sosyal kökenden beslenen bir devamlılıktır.

Söz konusu tarihsel devamlılığın doğasını anlamak için Scott'un (1985) zayıfların silahları kavramsallaştırması temel bir dayanak oluşturmaktadır. Buna göre Scott doğrudan ve açık isyanın mümkün olmadığı, asimetrik iktidar koşulları altındaki köylülerin ayak sürümek, sahte itaat, yalan, sabotaj ve cehalet taslamak gibi sıradan ve gösterişsiz ama sürekli direniş pratikleri sergilediğini ortaya koymuştur (Scott, 1985, s. 29). Gündelik direnişin doğasında yer alan ve benzeri davranışlar güncellenerek günümüzde uzaktan çalışma platformlarının dijital yapısına taşınmıştır. Buna göre çalışanların sahte toplantılar ayarlayarak takvimlerini bloklamaları veya çevrimiçi görünmek için statü ışıklarını manipüle etmeleri Scott'ın bahsettiği bu tarihsel "silahların" çağdaş ve algoritmik versiyonlarıdır.

İktidar ve direniş arasındaki diyalektik ilişki ele alındığında uzaktan çalışma sisteminde de söz konusu karşılıklılığın önemli derecede var olduğunu öne sürmek mümkündür. Buna göre gözetimin yoğunlaştığı oranda çalışanların da geliştirmiş olduğu mikro taktikler artmaktadır. Bununla birlikte bu taktikler çoğu zaman üretim akışını kesmekten öte onu katlanılabilir kılmakta yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda elektronik performans izleme üzerine yapılan meta-analizler izleme uygulamalarının çalışan tutumları ve iyi oluş üzerinde özellikle stres/gerilim ve olumsuz iş tutumları gibi olumsuz ilişkilerle ilişkilenebildiğini bununla birlikte etki büyüklüklerinin bağlama, izleme biçimine ve algılanan adalet/mahremiyet boyutlarına göre değiştiğini göstermektedir (Ravid ve diğerleri, 2022; Siegel ve diğerleri, 2022). Benzer şekilde algoritmaların sadece birer disiplin aracı değil aynı zamanda çekişmeli bir alan olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna göre algoritmaların veri toplama kurallarını öğrenerek onları kendi çıkarları doğrultusunda oyuna getirme kapasitesine sahip olduğu çıkarımında bulunulabilir (Kellogg ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla gözetim sadece davranışı disipline etmez aynı zamanda kaçınma, oyun bozma ve uyarlanmış uyum biçimlerini de üreterek bir tepki grubu oluşturur.

Ortaya konan direnişini niteliğini anlamak için de Certeau'nun (1984) strateji ve taktik arasında yapmış olduğu ayırım hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda Certeau'ya (1984) göre strateji iktidar sahiplerinin kendilerine ait bir mekân üzerinden kuralları ve yapıyı belirlemesidir. Buna karşılık taktik ise kendine ait bir yeri olmayan zayıfların ötekini alanında zamanı manipüle ederek gerçekleştirdiği anlık, fırsatçı ve kurnazca eylemlerdir. Bu kapsamda uzaktan çalışanların Teams vb. uygulamalardaki statülerini manipüle etmek için mouse jiggler (fare oynatıcı) kullanması veya takvime sahte toplantılar koyması platformun mülkiyetine (strateji) sahip olmasalar da zamanın denetimini (taktik) geri kazanma çabası olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu vb. direniş hareketleri aynı zamanda Scott'un (1985) gündelik direniş tanımlamasıyla da uyumludur. Buna göre gündelik direnişte amaç iktidarı ve sistemi yıkmak değil, sistem altında nefes alacak alanlar üretmektedir. İktidar sahipleri tarafından yüklenen ve çalışanların izlenmesi temel prensibine dayalı bossware araçlarına karşı geliştirilen ve bir nevi emniyet supabı işlevi gören mouse jiggler gibi uygulamaların kullanım yoğunluğu aynı zamanda çalışanların bu gözetimi anlamlandırma ve aşma pratiklerini tetiklediği gösterilmektedir.

(Munn, 2024a; 2024b). Bu kapsamda direniş pratiklerinin çoğu kez sistemi hedef almadığı onu delmediği ancak daha çok yaşanabilirlik için alan açtığını ifade etmek mümkündür. Bu kapsamda çalışanların rahatlaması aynı zamanda kurum için de çatışmanın büyümeden performansın devam etmesi anlamını taşımaktadır.

Söz konusu taktiksel direniş aynı zamanda algoritmaların anlaşılabilirliği üzerinden de tartışılmaktadır. Buna göre algoritmik sistemlerin kara kutu yapısının çalışanları pasifleştirmek yerine kışkırttığı da araştırmalarda yer almaktadır. Çalışanlar algoritmik opaklığa karşı direniş geliştirerek örneğin fareyi 5 dakika oynatmazsam ne oluyor? gibi testlerle deneme-yanılma yoluyla sistemin çalışıp çalışmadığı veya nasıl çalıştığına dair yordamsal bilgi üretmekte ve bu bilgiyle gözetimi atlatmaktadırlar (Bucher ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla Marx'ın (2003) etkisizleştirme hareketleri olarak tanımladığı bu süreç gözetleyen ile gözetlenen arasında teknolojik bir kedi fare oyununa dönüşmektedir. Benzer şekilde dijital gözetim karşısındaki görünürlük yalnızca yapılan işin bir çıktısı değil aynı zamanda çalışmanın kendisi gibi işlemeye başladığında mevcudiyet performansı direniş ve uyumun aynı anda üretildiği bir sahaya dönüşmektedir. Buna göre etkileşim, yanıt verme, çevrimiçi olma ve eş zamanlılık gibi görünürlüğün farklı düzlemleri temel alındığında çalışanların kimi zaman normlara uyduğunu kimi zaman da bu normların etrafından dolaşan pratikler geliştirerek statülerini koruduklarını göstermektedir (Mehrvarz, Murray-Rust, Verma ve Wagner, 2025). Buna göre direnişin karşı koymadan çok ayarlama, oynama ve sızma biçiminde gerçekleştiği iddiasını da mümkün kılmaktadır.

Emniyet supabı görevi gören direniş hareketleri bir taraftan da söz konusu sisteme olan adaptasyonu da kolaylaştırmaktadır. Kolaylaşan adaptasyon ise sisteme hizmet boyutuyla kuramsal düzeyde eleştirinin soğurulması tartışmalarına konu olmaktadır. Bu kapsamda özellikle kapitalizmin eleştiriyi içselleştirerek güçlenmesi düşüncesi burada direnişin neden çoğu zaman sistem-dışı bir kopuş üretmediğini açıklamaktadır (Boltanski ve Chiapello, 2007). Dolayısıyla direniş pratiklerini bu çerçevede ne tamamen bir yanılısma ne de bir saf kurtuluş alanı olarak kavramak mümkündür. Bu bağlamda direniş çalışana nefes aldırırken örgüte de düzeni bozmadan sürdürme olanağı tanımaktadır. Hem çalışan hem de örgüt açısından işlevsel olmasında aynı zamanda direniş hareketlerinin bireysel bir alana sıkışmış olmasının da etkisi büyüktür. Buna göre Woodcock'un (2020) da ifade ettiği üzere dijital platformlardaki direniş kolektif eylemden ziyade bireysel ve parçalı bir yapıdadır. Bu da Fleming ve Spicer'in (2003) sinik mesafe olarak tanımladığı ve çevrimiçi görünme oyununu kurallarına göre oynayarak derinden bir direniş geliştirememesi ve çalışanların kendilerini yaptıkları işten ve kurumsal kimlikten zihinsel olarak ayırttıkları durumu ifade eder. Bununla birlikte çalışanlar diğer taraftan da içsel olarak sisteme karşı derin bir alaycılık geliştirirler (Trittin-Ulbrich, Scherer, Munro ve Whelan, 2020). Dolayısıyla, uzaktan çalışma platformlarındaki direniş, sistemi yıkmayı hedefleyen devrimci bir eylemden ziyade algoritmik bakışın kör noktalarında var olmayı hedefleyen pragmatik, diyalektik ve söylemsel bir mücadele biçimidir.

Sonuç olarak uzaktan çalışma sisteminde direniş bir kaçış hattı olduğu kadar aynı zamanda bir denge mekanizması olarak işlev görmektedir. Buna göre gözetim sistemi söz konusu küçük kaçışlara belli ölçüde izin verdiği için patlamamakta çalışanlar da bu kaçışlar sayesinde sisteme katlanabilmektedir. Direniş burada yıkıcı bir eylemden ziyade düzenleyici bir işlev görmektedir. Bununla birlikte tam olarak iktidarın sadece baskıdan ibaret olmadığını uyum/direniş diyalektiğiyle işlediğini göstermesinden dolayı da politik olarak önemlidir (Ball, 2022). Bu bağlamda dijital direniş, büyük bir dönüşüm iddiasından çok Scott'ın (1985) zayıfların silahları olarak kavramsallaştırdığı küçük, gündelik ve çoğu zaman sınırlı karşı koyma biçimleri üzerinden düşünmek mümkündür. Bu direniş, sistemi bütünüyle değiştirmekten ziyade baskın anlatıların içinde küçük çatlaklar açmayı ve bu çatlaklarda nefes alabilecek alanlar yaratmayı amaçlayan pragmatik bir mücadele biçimi olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Özellikle pandemi sonrası süreçte iyice yaygınlaşan ve popüler hale gelen uzaktan çalışma kendi içerisinde bir sistem yaratmıştır. Bu kapsamda dijital gözetim, algoritmik görünürlük baskısı ve buna eşlik taktiksel ve söylemsel direniş pratiklerini incelemek amacıyla çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma tasarımı çevrimiçi topluluklarda gündelik deneyimlerin ve anlam üretim süreçlerinin içeriden kavranmasına imkân verdiği için dijital etnografi (netnografi) çerçevesine dayanmaktadır. Kozinets (2010; 2015) tarafından geliştirilen netnografi, çevrimiçi toplulukların kültürünü, sembolik etkileşimlerini ve paylaşılan anlam dünyalarını analiz etmek için geleneksel etnografinin dijital ortama uyarlanmış halidir.

Araştırmanın temel amacı ne kadar sorusuna değil gözetimin nasıl deneyimlendiği ve direnişin neden ortaya çıktığı sorusuna yanıt aramaktır. Bu kapsamda araştırma soruları veri içinde sistematik biçimde takip edilebilmesi için belirli analitik boyutlara ayrılmıştır. Buna göre gözetimin nasıl deneyimlendiği sorusu, çalışanların duygu durumları, panoptik kaygı ifadeleri ve sürekli erişilebilir olma baskısına karşı vermiş oldukları psikolojik tepkiler üzerinden incelenmiştir. Diğer taraftan direnişin neden ortaya çıktığı sorusu ise fare oynatıcılar gibi taktiksel araç kullanımı, sistem açıklarının keşfedilmesi ve bu pratikleri meşrulaştıran alay/sinizm söylemleri gibi alt analiz boyutlarına ayrılarak veri seti içinde takip edilmiştir. Çalışmanın ana bağlamı kapsamında Microsoft Teams, Slack, Zoom gibi uzaktan çalışma platformlarının teknik ara yüzlerinin ve görünürlük ve erişilebilirlik göstergelerinin çalışan deneyimini nasıl biçimlendirdiğini, çalışanların bu sisteme uyumlanırken geliştirdikleri benlik sunumu stratejilerini ve aynı zamanda gözetimi “oyuna getirme” pratiklerini çevrimiçi anlatılar üzerinden tartışmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada Reddit dünyanın en büyük topluluk tabanlı tartışma platformlarından biri olması sebebiyle seçilmiştir. Reddit'in seçilmesinde platformun psöde-anonimlik yapısı sayesinde çalışanların işlerini kaybetme korkusu olmaksızın gözetim deneyimlerini, hilelerini ve şikâyetlerini filtresiz bir şekilde paylaşmalarına olanak tanınması diğer

bir etkeni oluşturmuştur. Diğer taraftan yine topluluğun olanakları kapsamında alt forumlar (subreddit) aracılığıyla belirli konular etrafında kümelenmiş ilgi topluluklarının sunuluyor olması veri setinin doğrudan hedef kitle olarak uzaktan çalışanlar üzerinden oluşturulmasına imkân sağlaması da etkili olmuştur (Proferes ve diğerleri, 2021). Son olarak Reddit diğer sosyal medya platformlarının anlık akış mantığının ötesinde geçmiş tartışmalara erişimi kısıtlamadan veriyor olması veri setinin hacmini büyütürken tartışmaların zaman içindeki değişimini izleme olanağı da sunuyor olması bir başka etken olarak belirmiştir.

Çalışmada Ekim 2023 ve Ocak 2026 tarihleri aralığını kapsayan gönderiler üzerinden veriler toplanmıştır. Bu tarih aralığının seçilmesinde Covid-19 pandemisinin akut döneminin biterek uzaktan çalışmanın ve hibrit modellerin kurumsallaştığı dönemi temsil etmesi ana etken olmuştur. Bu kapsamda amaçlı örneklem stratejisi kullanılarak uzaktan çalışma pratiklerinin en yoğun tartışıldığı r/WFH (Work From Home) evden çalışma deneyimlerinin paylaşıldığı ana mecra, r/sysadmin gözetim teknolojilerini kuran IT çalışanlarının çalışanların hilelerini nasıl tespit ettiklerini tartıştıkları teknik alan ve son olarak r/MicrosoftTeams platformun teknik özellikleri üzerinden yaşanan kaygıların paylaşıldığı alan olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Tartışma başlıkları, Reddit'in yerleşik arama motoru kullanılarak belirlenen Teams status anxiety, mouse jiggler, green dot, surveillance, fake meeting, monitoring vb. anahtar kelimeler üzerinden taranmış ve "en popüler gönderiler" sıralaması esas alınarak seçilmiştir. Söz konusu anahtar kelimeler tesadüfi olarak değil dijital emek literatüründeki gözetim ve izleme gibi temel kavramlar ile platformda yapılan pilot okumalar sırasında çalışanların algoritmik denetimi tanımlamak için en sık başvurdukları mouse jiggler, green dot, fake meeting gibi ampirik jargona dayalı ifadeler olarak belirlenmiştir. Bu yöntem, marjinal ya da istisnai anlatılardan ziyade topluluk içinde yüksek etkileşim almış ve normatif anlam üretiminde merkezî rol oynayan tartışmalara odaklanmayı mümkün kılmıştır. Çalışmada toplamda r/WFH: 1 thread, 321 yorum, r/MicrosoftTeams: 1 thread, 163 yorum, r/sysadmin: 4 thread, 250 yorum olmak üzere 6 ana tartışma başlığı (thread) ve bu başlıklar altında yer alan 734 kullanıcı yorumu arasından, araştırma sorularıyla doğrudan ilişkili anlatılar analize dâhil edilmiştir. Analiz birimi olarak tekil yorumlar, örnekleme birimi olarak ise tartışma başlıkları kabul edilmiştir. Dolayısıyla tüm yorumlar değil, tematik doygunluğu sağlayan ve tekrar eden söylemsel örüntüleri görünür kılan örnekler seçilmiştir. Haber linki paylaşımları, mizah/mem içerikleri, deneyim içermeyen kısa yanıtlar ve konuyla ilgisiz genel kariyer tartışmaları veri seti dışında bırakılmıştır.

Veriler manuel olarak derlenmiş, kullanıcı adları tamamen kaldırılmış ve alıntılar bağlamsal bütünlüğü koruyacak şekilde seçilmiştir. Verilerin analizinde, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve yorumsamacı/eleştirel okumalara uygun bir çerçeve sunan düşünsel tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, temaları veride keşfedilen sabit kategoriler olarak değil araştırma soruları ve kuramsal çerçeveye etkileşim içinde inşa edilen analitik örüntüler olarak ele almaktadır (Braun ve Clarke, 2006; 2019). Bu nedenle analiz, mekanik kodlayıcı uyumu ya da kodlayıcılar arası güvenilirlik ölçümleri üretmeyi değil tema-

ların kuramsal tutarlılığını ve analitik açıklayıcılığını hedeflemiştir. Dolayısıyla araştırmacının kuramsal konumunun analiz sürecini nasıl şekillendirmiş olabileceği de dikkate alınmıştır. Buna göre çalışma, dijital emek, gözetim ve özneleşme literatürüne eleştirel bir perspektifle yaklaşmaktadır. Bu nedenle de veriler başlangıçtan itibaren yalnızca teknik deneyim anlatıları olarak değil iktidar, görünürlük, öz-denetim ve direniş ilişkileri içinde okunmuştur. Bununla birlikte bu kuramsal duyarlılığın veriye dışarıdan kapalı bir çerçeve dayatmasına dönüşmemesi için analiz sürecinde karşıt ve gerilimli anlatılara da özellikle dikkat edilmiştir. Bu kapsamda temalar, kuramsal beklentilerin doğrulanması amacıyla değil veri içindeki tekrarlar, çelişkiler ve istisnalarla birlikte yeniden gözden geçirilerek oluşturulmuştur. Örneğin, veride sıkça karşılaşılan “bilgisayar başından kalkamama” veya “anında cevap verme zorunluluğu” gibi ifadeler önce ampirik kodlar olarak belirlenmiş, ardından Foucault ve Han’ın kuramsal yaklaşımlarıyla ilişkilendirilerek daha üst düzey temalara dönüştürülmüştür.

Analiz süreci altı aşamada yapılandırılmıştır:

1. Veriye aşinalık: Metinlerin yinelemeli okunması ve ilk analitik notların alınması
2. İlk kodlama: Görünürlük baskısı, mevcudiyet performansı, benlik sunumu stratejileri, mahremiyet gerilimleri, taktiksel kaçınma ve alay/sinizm söylemleri gibi örüntülerin kodlanması
3. Temaların ilk versiyonlarının oluşturulması: Kodların anlam kümeleri altında toplanması
4. Tema gözden geçirme: Temaların veriye ve araştırma sorularına tutarlılığı
5. Tema adlandırma ve tanımlama: Temaların analitik sınırlarının netleştirilmesi
6. Yazım: Temaların kuramla ilişkilendirilerek anlatıya dönüştürülmesi

Analiz, yalnızca ne söylendiği ile sınırlı tutulmamış, anlatıların normatif beklentileri, meşrulaştırma biçimlerini, suçluluk/aidiyet/başarı gibi duygulanımsal işaretleri ve direnişi mümkün kılan çatlakları görünür kılacak biçimde yürütülmüştür. Bu doğrultuda ortaya çıkan temalar, dijital gözetim sistemi ile öznenin benlik performansı ve taktiksel direniş dağarcığı arasındaki ilişkiselliği açıklayan analitik araçlar olarak ele alınmıştır. Kodlama ve tema oluşturma süreci incelenen yeni yorumların mevcut kavramsal çerçeveye yeni bir analitik boyut ekmediği ve söylemsel tekrarın başladığı «veri doygunluğu» noktasına ulaşıldığında sonlandırılmıştır. Bu sınırlama Glaser ve Strauss’un (1967) teorik doygunluk kavramıyla uyumludur.

Veri setinin subredditlere dağılımında bilinçli bir asimetri gözetilmiştir. Gözetimi doğrudan deneyimleyen çalışanların anlatıları (r/WFH) araştırmanın ana gövdesini oluştururken gözetim altyapısını kuran teknik aktörlerin (r/sysadmin ve r/MicrosoftTeams) analize dâhil edilmesi ise tek yönlü bir denetim okuması yerine gözetimin teknik ve etik olarak nasıl müzakere edildiğini gösteren diyalektik bir perspektif sunmayı amaçlamıştır.

Diğer taraftan bu çalışmanın bulguları değerlendirilirken dikkate alınması gereken bazı metodolojik sınırlılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, veri toplama aşamasında Reddit'te «en popüler gönderiler» filtresinin kullanılması, platformun görünürlük algoritması tarafından öne çıkarılan ve topluluk içinde en çok reaksiyon alan içeriklere odaklanılmasını sağlamıştır. Bu tercih marjinal, sessiz veya daha sıradan uzaktan çalışma deneyimlerinin veri setinin dışında kalmasına yol açmış olabilir. Dolayısıyla bu çalışma, ortalama bir uzaktan çalışma deneyiminin istatistiksel bir temsilini sunmaktan daha ziyade topluluktaki en yoğun kaygı, kriz ve tartışma anlarına odaklanan yorumsamacı bir okuma sunmaktadır.

İkinci olarak, veri setinin Reddit kullanıcılarından ve ağırlıklı olarak uzaktan ya da hibrit çalışma deneyimi olan bilgi işçilerinin anlatılarından oluşması bulguların kapsamını belirlemektedir. Bu nedenle çalışma, tüm emek biçimlerine veya bütün uzaktan çalışma deneyimlerine genellenebilir bir tablo sunma iddiası taşımamaktadır. Ek olarak Reddit'in psöde-anonim, teknolojiye aşina ve çoğunlukla İngilizce konuşulan topluluk yapısı görünürlük, erişilebilirlik ve yönetsel denetim konularının belirli bir dijital kültür içinden ifade edilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları, uzaktan çalışmanın tüm biçimlerinden ziyade, algoritmik görünürlük göstergelerinin gündelik çalışma deneyiminde belirgin hâle geldiği dijital ve bilgi-yoğun iş bağlamları açısından değerlendirilmelidir.

Bunun yanı sıra düşünümsel tematik analiz yaklaşımının doğası gereği bu araştırmada elde edilen temalar verinin içinde kendiliğinden var olan «nesnel» gerçeklikler değil teorisyenlerin kavramsal merceğinden geçerek inşa edilen analitik kurgulardır. Bütün bu analitik kurgu ve kodlama süreci sonucunda çalışmanın bulguları okuyucuya üç ana tema altında sunulmak üzere yapılandırılmıştır:

1. Görünürlüğün Tiranlığı: Statü Göstergeleri ve Panoptik Kaygı
2. Sistemi Oyuna Getirmek: Algoritmik Denetime Karşı Taktiksel Uyum
3. Duygulanımsal Disiplin, Suçluluk ve İçselleştirilmiş Gözetim

Bu çalışma, Reddit platformunda halka açık olarak paylaşılan veriler üzerinden yürütülmüştür. Reddit'in psöde-anonim yapısı ve kullanıcıların içeriklerini kamusal bir tartışmaya açmış olmaları verilerin bilimsel amaçlarla analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, araştırma etiği ve kullanıcı mahremiyetini en üst düzeyde korumak adına çok katmanlı bir anonimleştirme stratejisi izlenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak veri setindeki tüm kullanıcı adları ve kurumsal kimlik göndermeleri tamamen temizlenmiştir. İkinci olarak, çevrimiçi araştırmalarda kritik bir risk olan yeniden tanımlanabilirlik riskini minimize etmek amacıyla doğrudan alıntılar orijinal dilleri olan İngilizceden Türkçeye çevrilerek sunulmuştur. Bu çeviri işlemi, sadece bir aktarım değil aynı zamanda alıntıların arama motorları üzerinden tersine sorgulanarak orijinal gönderilere ve dolayısıyla kullanıcı profillerine ulaşılmasını engelleyen bir anonimleştirme işlevi görmüştür.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde analiz edilen Reddit gönderileri yöntem kısmında açıklanan düşünüşsel tematik analiz sürecinin sonucunda oluşturulan üç ana tema etrafında yapılandırılmıştır. Bu kapsamda çevrimiçi statü, yeşil görünme, idle time ve aktivite izleri “Görünürlüğün Tiranlığı: Statü Göstergeleri ve Panoptik Kaygı” teması altında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra mouse jiggler, sahte toplantı oluşturma, takvim bloklama ve sistem açıklarını kullanma pratikleri ise “Sistemi Oyuna Getirmek: Algoritmik Denetime Karşı Taktiksel Uyum” teması altında değerlendirilirken hızlı yanıt verme baskısı, kendini açıklama zorunluluğu, suçluluk ve içselleştirilmiş gözetim anlatıları ise “Duygulanımsal Disiplin, Suçluluk ve İçselleştirilmiş Gözetim” teması altında yorumlanmıştır. Bu bağlamda bu bölümdeki alıntılar yalnızca çalışan deneyimlerini örnekleyen betimsel unsurlar olarak değil dijital gözetim, performans öznesi ve gündelik direniş literatürüyle ilişkilendirilen yorumlayıcı göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Görünürlüğün Tiranlığı: Statü Göstergeleri ve Panoptik Kaygı

542

Uzaktan çalışma platformlarında statü göstergeleri teknik bir ara yüz detayı olmanın ötesinde çalışanların gündelik deneyimlerinde algılanan bir gözetim sinyali olarak işlev görmektedir. Bu kapsamda r/WFH verilerinde söz konusu durum doğrudan bir denetim pratiği olarak değil aksine yöneticilerin ve çalışma arkadaşlarının statü göstergelerini dikkate aldığına dair varsayımlar üzerinden kurulmaktadır. Buna göre bir yazar yöneticisinin Teams statüsüne dikkat ettiğini daha önceki etkileşimlerden hareketle çıkardığını belirtmekte ve bu nedenle “aktif” görünmek için fare sallamak zorunda kalma fikrinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir:

“İş arkadaşlarımın/yöneticimin, daha önceki konuşmalarımızdan dolayı Teams durumuma dikkat ettiğini varsayıyorum. Örneğin, bir toplantıdan önce güne başlamak için erken giriş yaptığımda (örneğin, ‘çevrimiçi olduğumu fark ettim’). Masamda oturup Teams’i aktif tutmak için fareyi sallamaktan çok daha fazla keyif alıyorum.”

Bu anlatı, Foucault’nun panoptikon metaforunda işaret ettiğine benzer biçimde gözetimin doğrudan bir emir ya da kontrol mekanizması olarak değil bilakis ilişkisel bir beklenti sistemi olarak işlediğini göstermektedir. Buna göre fiziksel bir gözetmenin yokluğunda dahi bir çalışanın izlendiğini varsayarak fare sallama davranışını ortaya koyması panoptik iktidarın içselleştirildiğinin önemli bir kanıtıdır. Ancak bu beklenti hali tek taraflı bir kuruntu değildir. Bu kapsamda yazarların ifadeleri yönetimin de uzaktan çalışanlara karşı yapısal bir güvensizlik beslediğini ve gözetimi bir zorunluluk olarak gördüğünü göstermektedir. Bir teknik uzman,

yöneticisinin sürekli aktif (yeşil) görünmesinden şüphelenerek kendisini nasıl sorguya çektiğini şöyle aktarır:

“Patronum bilgisayarımın neden hiç boşta kalmadığını anlamıyordu. 10 dakikadan fazla masamdan uzaklaşsam bile Teams’in neden her zaman yeşil renkte olduğunu ve aktif olduğumu gösterdiğini öğrenmek istiyordu... Yine de, cihazı kaldırmamı istediler ve her fare tıklamamı izliyorlardı.”

Yazar, açık bir talep olmasa dahi statüsünün başkaları tarafından suiistimal kanıtı veya hile şüphesi olarak yorumlanacağını varsaymakta ve davranışını bu içselleştirilmiş bakışa göre düzenlemektedir. Bu gözetim sisteminin çelişkili tarafını statü göstergelerinin teknik olarak güvenilir olmadığı kullanıcılara tarafından açıkça kabul edilmesine rağmen normatif gücünü kaybetmemesi oluşturmaktadır. Ancak r/MicrosoftTeams topluluğundaki teknik uzmanlar dahi bu tür izleme yöntemlerinin teknik olarak mümkün olsa da kurumsal kültüre zarar verdiğini vurgulamaktadır: *“Teknik olarak evet, RDP oturumlarını kaydedebilir veya izleme yazılımı kullanabilirsiniz, ancak bu modern ürün/mühendislik organizasyonlarında normal bir durum değil ve bence güveni zedeliyor.”*

Yazarlar Teams’in aktifken dahi uzakta gösterebildiğini bu nedenle statünün fiili çalışmayı yansıtmadığını ifade etmektedir: *“Teams durumu hiç güvenilir değil. Bilgisayarında aktifken durumun ‘UZAKTA’ olarak değiştiğini gördüm... Şirketler çalışanların aktivitesini ve müsaitliğini ölçmek için Teams durumunu kullanmaya çalışıyorlarsa, doğru bilgi alamıyorlar.”*

Benzer biçimde statünün günlerce yanlış kalabildiği ve çalışanların kendilerini açıklamak zorunda hissettikleri durumlar aktarılmaktadır: *“Teams bazen birinin günlerce ‘uzakta’ olduğuna karar verebiliyor. Günde bir veya iki kez ‘Aslında buradayım, ama Teams öyle düşünüyor.’ mesajları alıyoruz.”*

Bu örnekler, ölçümün hatalı olmasının baskıyı ortadan kaldırmadığını aksine çalışanlar üzerinde ek bir kanıtlama ve açıklama emeği ürettiğini göstermektedir. Görünürlük göstergesi doğru çalışmasa bile çalışan orada olduğunu ispatlamak zorunda kalmaktadır. Böylece teknik arızalar bile görünürlük baskısını zayıflatmak yerine yeniden üretmektedir. Statü göstergelerinin bu şekilde merkezîleşmesi özellikle algoritmik denetimin ve mikro-yönetim pratiklerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği çalışma ortamlarında görünürlüğün doğrudan performansın kendisine dönüşmesine yol açmaktadır. Buna göre r/WFH anlatılarında görünürlüğün kolektif olarak yönetilen bir düzen haline geldiği çalışanların ise özgürlüklerini koruyabilmek için mevcudiyeti önceden planladıkları görülmektedir: *“Birlikte çalıştığım herkes görüşmeleri önceden planlıyor, böylece hepimiz aynı özgürlüklerden yararlanabiliyoruz.”*

Diğer taraftan ise yeşil (aktif) görünmek her zaman güvenli bir liman değildir. Sarı görünmek yöneticinin şüphesini çekerken, yeşil görünmek ise çalışma arkadaşlarının anlık talep

bombardımanına maruz kalmak anlamına gelmektedir. Bir yazar, görünür olmanın yarattığı baskıyı şöyle dile getirmektedir:

“Microsoft Teams’te ‘yeşil’ olarak işaretlendiğiniz anda şu hoş mesajları alıyorsunuz: ‘Merhaba, vaktiniz var mı?’ ‘Merhaba, şu konuda yardıma ihtiyacım var...’ Bu aralar hep bir şeylerle çok meşgul oluyorum ve her 20 dakikada bir tamamen konu dışı bir şeyle meşgul edilmekten nefret ediyorum.”

Bu ifade, özgürlüğün kendiliğinden değil koordinasyon ve görünürlük yönetimi yoluyla mümkün kılındığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, platformun sürekli uygunluk üretmesi mesai dışı zamanların da fiilen görünürlük sistemine dâhil edilmesine neden olmaktadır: *“Şahsen, mesai saatlerinden sonra çevrimdışı görünmem için tekrar eden bir süre seçeneği olmasını isterdim. Telefonumu her kullandığımda müsait olduğumu gösteriyor.”* Bu durum, Deleuze’un işaret ettiği üzere disiplinin yalnızca belirli bir mekân ve mesai düzeni içinde değil daha akışkan ve sürekli denetim biçimleriyle işlediğini düşündürmektedir. Uzaktan çalışma platformlarında çevrimiçi statü, yanıt hızı ve aktivite izleri üzerinden kurulan görünürlük baskısı da denetimin fiziksel işyeri sınırlarını aşarak dijital ara yüzler aracılığıyla çalışma zamanının farklı anlarına yayıldığını göstermektedir.

Görünürlüğü yalnızca iş sırasında değil bunun yanı sıra iş dışı zamanlarda da performatif bir yükümlülüğe dönüştüğü görülmektedir. Bu kapsamda görünürlük, çalışmanın çıkışından bağımsız biçimde sürekli sergilenmesi gereken bir hal almaktadır. Bu sistemin duygulanımsal boyutu ise suçluluk ve içselleştirilmiş sorumluluk anlatılarında açığa çıkmaktadır. Bir başka yazar bu baskının yöneticiden değil kapitalist çalışma kültürünün içselleştirilmiş etkilerinden kaynaklandığını açıkça ifade etmektedir: *“Kapitalizm, son 40 yıldır çalışmadığımda kendimi suçlu hissetmem için beni eğitti. Bunu patronum yapmıyor, beynimi yıkıyor.”*

Benzer biçimde görünür olma zorunluluğu gündelik hayatın en basit pratiklerini bile “mış gibi çalışma”ya dönüştürmektedir: *“Sürekli masa başında gibi görünme hissi yaşıyorum ama eğer iş yerinize kahve içmeye çıktığınızı söyleyip çalışıyormuş gibi davranamazsanız, işte o zaman işler karışır.”*

Bu ifadeler birlikte değerlendirildiğinde uzaktan çalışma platformlarında statü göstergelerinin yalnızca teknik bir bilgilendirme aracı olmadığı aksine algoritmik görünürlüğü sayısallaştıran görünürlüğü norm haline getiren ve öznenin davranışlarını olasılık temelli bir gözetim mantığıyla düzenleyen bir iktidar teknolojisi olarak işlediği görülmektedir. Dolayısıyla Foucault’nun panoptikon kavramsallaştırmasında merkezi olan sürekli izlenme ihtimalinin dijital çalışma ortamlarında ara yüzler ve metrikler üzerinden yeniden üretildiğini göstermektedir. Uzaktan çalışma platformlarında statü göstergeleri, kapalı mekânlara dayalı disiplinler denetimin yerini alan, zamansal ve bilişsel bir görünürlük sistemi kurmaktadır. Bu bağlamda

denetim doğrudan müdahale ya da emir yoluyla değil çalışanların davranışlarını başkalarının bakışına göre sürekli ayarlamasına neden olan olasılık temelli bir gözetim mantığı üzerinden işlemektedir. Deleuze'un (1992) kontrol toplumları tezinde vurguladığı gibi bu tür denetim biçimleri sabit kapatmalar yerine sürekli modülasyon ve kesintisiz ayarlama gerektirir. Statü göstergelerinin teknik olarak hatalı veya güvenilirmez olması bile bu mantığı zayıflatmamakta aksine Andrejevic'in (2004) tanımladığı biçimiyle, görünür olma zorunluluğunu ve öznenin kendini açıklama yükünü artırmaktadır. Böylece algoritmik görünürlük yalnızca etkileşimin bir sonucu değil başlı başına ölçülen ve sergilenen bir performans hâline gelmektedir.

Sistemi Oyuna Getirmek: Algoritmik Denetime Karşı Taktiksel Uyum

Çalışma kapsamında Reddit kullanıcılarının algoritmik denetime karşı geliştirmiş oldukları direniş veya taktiksel uyum gelişimi ilginç veriler sunmaktadır. Buna göre uzaktan çalışma platformlarıyla birlikte ortaya çıkan algoritmik denetim çalışanları yalnızca pasif biçimde disipline eden bir mekanizma olarak işlememektedir. Söz konusu sistem aynı zamanda çalışanları sistemin nasıl çalıştığını öğrenmeye, test etmeye ve onun etrafından dolaşacak pratikler geliştirmeye de itmektedir. Bu yönüyle dijital gözetim, Foucault'nun betimlediği tek yönlü bir disiplin ilişkisini aşarak çalışanların da aktif olarak müdahil olduğu çekişmeli bir alan üretmektedir. Algoritmaların davranış ölçme biçimleri, opaklıkları ve eşik değerleri çalışanlar tarafından deneme-yanılma yoluyla çözümlenmekte ve böylece denetim yalnızca itaat üreten bir yapı olmaktan çıkıp "oyunabilir" bir sisteme dönüşmektedir (Kellogg ve diğerleri, 2020; Bucher ve diğerleri, 2020).

Bu bağlamda çalışan anlatıları ilk olarak algoritmanın nasıl işlediğine dair gündelik bir bilgi üretimine işaret etmektedir. Çalışanlar, Teams'in hangi faaliyetleri "aktiflik" olarak tanıdığını, hangi davranışları görmezden geldiğini sistematik olarak test etmektedir. Bu kapsamda r/WFH verilerinde bir katılımcı, bu "tersine mühendislik" sürecini şöyle aktarmaktadır: *"Bugün biraz test yaptım çünkü sakın bir gündü. Eski Teams daha az agresif görünüyor ama bu ay kullanımdan kaldırılıyor. PowerPoint sunumları çalışmıyor. YouTube videoları artık çalışmıyor. Kahretsin, Microsoft bu konuda çok agresif davranıyor."*

Bu tür anlatılar gözetimin teknik mantığının çalışanlar tarafından çözülmeye çalışıldığını ve denetimin artık yalnızca yukarıdan aşağıya işleyen bir mekanizma olmadığını göstermektedir. Algoritmik sistemin fare hareketi, klavye girdisi vb. hangi girdilere duyarlı olduğu gündelik deneyim üzerinden haritalandırılmaktadır. Ancak bu süreçte, çalışmanın kendisi ile hareket arasındaki bağ kopmaktadır. Bu kapsamda görünürlük, üretkenlikten bağımsız bir performans kriterine dönüşmektedir. Buna göre bir yazar, dosya transferi gibi uzun süren işlemleri takip ederken bile sistemin kendisini "boşta" görmemesi için fare oynatıcı (mouse jiggler) kullanmak zorunda kaldığını şöyle açıklar:

“Genellikle ekranımı aktif tutmak için fare hareket ettirici kullanıyorum... Bazen uzun süren bir dosya aktarımı oluyor, bu yüzden bilgisayarım uzun süreler boyunca boşta kalıyor, ben de izleyip bekliyorum. Gizleyecek bir şeyim yoktu ama bilgisayarımın neden bir saat boyunca boşta kaldığını açıklamaya çalışmaktan nefret ediyordum... Özür dilerim, işlemin tamamlanmasını beklerken süreci kesmek istemedim.”

Bir başka kullanıcı ise durumu daha alaycı bir dille özetleyerek işin niteliğinin nasıl boşaldığına dikkat çekmektedir: *“İş hayatı artık bir tıklama oyununa dönüştü... Sorulması gereken tek soru, işin doğru ve zamanında yapılıp yapılmadığı olmalı, toplantı sırasında faremi hareket ettirmeyi bırakıp bırakmadığım değil.”*

Bu noktada çalışanlar algoritmanın talep ettiği görünürlüğü karşılamak üzere çeşitli taktiksel araçlara başvurmaktadır. De Certeau’nun (1984) taktik kavramıyla okunabilecek bu eylemler mesela fare oynatıcı kullanımı, sahte toplantılar veya takvim bloklama sistemi yıkmayı değil sistemin içinde nefes almayı hedeflemektedir. Çalışanların bu taktikleri De Certeau’nun (1984) de ifade ettiği gibi kuralları belirleme gücünden yoksun olanların sistemin açıklarını kullanarak çalışma zamanını kendi lehlerine manipüle ettikleri taktiğe dayalı hamlelerdir. Bu kapsamda çalışanların platformun mülkiyetine sahip olmamalarına rağmen zamanın denetimini geçici olarak geri kazanmak için sistemin açıklarını kullandıkları ifade edilebilir. Örneğin sahte toplantı taktiği sistemin kendi kurallarını sisteme karşı kullanmanın en net örneğidir. İlginç bir biçimde r/sysadmin verileri bu sistemleri yönetenlerin dahi işlerini yapabilmek için bu taktiğe başvurduğunu göstermektedir: *“Teams’te başka davet gönderilmeden bir toplantı ayarlayım. Katılım. Bu sizi ‘meşgul’ olarak çevrimiçi tutar”* veya *“Birçok kişi bu randevuları kullanıyor çünkü bunlar Microsoft Teams’deki durumla bağlantılı... Eğer bu randevuları eklemesem, asıl önemli işleri asla halledemem.”* örnekleri bu durumu ortaya koymaktadır.

Bu pratikler, bireysel sapmalar olmaktan çıkarak kolektif bir açık sır haline gelmiştir. Ancak daha da önemlisi gözetim altyapılarını kuran aktörlerin (r/sysadmin) bu duruma yaklaşımdır. Buna göre gözetleyenler, bu taktiklerin farkında olduklarını ancak çoğu zaman ahlaki veya pragmatik gerekçelerle görmezden geldiklerini ifade etmektedir. Bir IT çalışanı, panoptikonun gardiyanı olmayı şu sözlerle reddetmektedir: *“Ben bilişim sektöründeyim ve hayır, bu biz değiliz. Biz de herkes kadar nefret ediyoruz.”*

Benzer şekilde, gözetimin teknik olarak mümkün olsa da anlamsız olduğunu savunan bir başka yazar bu çabayı sonuçları değil girdileri yönetmeye çalışan beyhude bir çaba olarak nitelendirir: *“Bunun, girdiler yerine sonuçları yönetmeye kıyasla çabaya değip değmeyeceğinden şahsen şüphe duyuyorum, ancak yönetim teknik bir değerlendirme istiyor.”*

Bu ifadeler, direnişin mutlak bir karşıtlık üretmediğini aksine sistem tarafından belirli ölçülerde tolere edilen, hatta iş akışını sürdürdüğü sürece işlevsel bulunan bir “emniyet supabı”na dönüştüğünü göstermektedir. Son olarak, çalışan anlatıları direniş ile sabotaj arasına bilinçli bir sınır çekildiğini ortaya koymaktadır. Bu pratikler, işten kaçmak için değil mikro-yönetim baskısı altında hayatta kalmak için geliştirilmektedir. Bir katılımcı, hile yapma zo-

runluluğunu üzücü bir hayatta kalma stratejisi olarak tanımlamaktadır: “*Teams, aktif olarak kod yazarken uzakta olduğumu söylüyor... Ben Teams'i sadece patronuma mem göndermek için kullanıyorum, muhtemelen bir sürü GIF almadığımda çalışmadığımı anlıyor.*”

Böylece taktiksel uyum, hem uyum hem de direnişi aynı anda barındıran algoritmik baskın göremediği alanlarda var olmayı hedefleyen çelişkili fakat istikrarlı bir pratik haline gelmektedir. Bu noktada ortaya çıkan taktiksel uyum ve oyuna getirme pratikleri uzaktan çalışma sisteminde direnişin yalnızca davranışsal bir mesele olmadığını aynı zamanda öznenin duygu dünyasını, ahlaki değerlendirmelerini ve kendilik algısını da dönüştüren bir süreç olduğunu göstermektedir (Kellogg de diğerleri, 2020; de Certeau, 1984). Algoritmik denetime karşı geliştirilen bu mikro taktikler görünürlük baskısını tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade onu geçici olarak yönetilebilir kılmaktadır. Böylece gözetimin yarattığı kaygı, suçluluk ve sürekli tetikte olma haliyle birlikte işlemektedir (Bucher ve diğerleri, 2020). Bu kapsamda çalışan, sistemi oyuna getirdiği anlarda dahi bu görünürlük sisteminden bütünüyle çıkamaz. Aksine denetimi içselleştirmiş bir özne olarak, performansını ve mevcudiyetini sürekli değerlendirmeyi sürdürür (Foucault, 1978; Han, 2015). Bu durum, direniş ile uyumun keskin biçimde ayrılmadığı aksine duygulanımsal düzeyde iç içe geçtiği bir çalışma deneyimine işaret etmektedir. Dolayısıyla algoritmik gözetimin etkilerini kavramak için yalnızca taktiksel pratiklere değil bu pratiklerin eşlik ettiği suçluluk, kaygı ve öz-denetim biçimlerine de odaklanmak gerekmektedir.

Duygulanımsal Disiplin, Suçluluk ve İçselleştirilmiş Gözetim

Uzaktan çalışma sisteminde algoritmik gözetim yalnızca davranışı ölçen ve yöneten teknik bir sistem olarak işlemenin yanı sıra aynı zamanda çalışanların duygu dünyasını şekillendiren, suçluluk ve kaygı üreten bir duygulanımsal disiplin mekanizması kurmaktadır. Bu sistemde denetim yöneticinin doğrudan müdahalesinden ziyade çalışanın kendi kendini izlediği, değerlendirdiği ve yargıladığı içsel bir sürece dönüşmektedir. Böylece gözetim dışsal bir baskı olmaktan çıkarak öznenin gündelik kararlarını ve zaman kullanımını belirleyen normatif bir iç ses hâline gelmektedir (Foucault, 1978; Han, 2015).

Bu içselleştirilmiş denetim, en açık biçimde çalışanların en temel insani ihtiyaçlarını karşılarken dahi hissettikleri tedirginlikte görünür olmaktadır. Buna göre gözetim mekanizması çalışanın bilgisayar başından ayrıldığı her mikro anı kayıt altına aldığı için çalışanlar tuvalete gitmek veya sadece düşünmek gibi eylemleri bile bir risk olarak kodlamaktadır. Örneğin r/ WFH verilerinde bir yazar bu durumu bedensel disiplinin nasıl içselleştiğini gösteren şu ifadeyle anlatmaktadır:

“Tuvalete gittiğimde, çay yapmak için kalktığımda veya yazı yazmadan önce çok uzun süre düşündüğümde bile bilgisayarıma tekrar giriş yapmak zorunda kalmaktan çok sıkıldım! Amazon'dan bir fare oynatıcı aldım ve masamdan kalkar kalkmaz faremi onun üzerine koyuyorum.”

Bu örnek gözetimin yalnızca iş saatlerini değil düşünmek için durmak gibi bedensel döngüleri ve zihinsel süreçleri de disipline ettiğini göstermektedir. Bu kapsamda çalışan, düşünme eylemini gerçekleştirdiği anda sistem tarafından yok sayılacağı için bu doğal süreci bir kabahat gibi algılamakta ve fare oynatıcı kullanarak bu boşluğu doldurma ihtiyacı hissetmektedir. Bu kapsamda temel insani işlevlerin dahi açık verme riski olarak anılması Han'ın betimlediği performans öznesinin durumunu ortaya koymaktadır. Buna göre sistem disiplin toplumu kapsamında değerlendirilebilecek ve zorlama yerine bireyin kendi kendini aralıksız denetleyerek devamlı olarak sistemle uyumlu görünme çabasına girdiği bir tahakküm yaratmıştır.

Bu baskının yarattığı bir diğer duygu durumu ise masumiyetin ispatı zorunluluğudur. Çalışanlar, işlerini yapıyor olsalar dahi sistemin onları boşta göstermesi ihtimaline karşı sürekli bir savunma mekanizması geliştirmektedir. Bu kapsamda r/sysadmin verilerinde iş süreçleri gereği bilgisayarı beklemek zorunda olan bir teknik çalışanın yaşadığı açıklama yapma yükünü şöyle tarif etmektedir: *“Saklayacak bir şeyim yoktu ama çalışmam gerekirken bilgisayarlarımın bir saat boyunca boşta görüldüğünü açıklamaya çalışmaktan nefret ediyordum. Özür dilerim, işlemin tamamlanmasını beklerken süreci bölmek istemedim.”*

Bu ifade, Han'ın (2015) Şeffaflık Toplumu eleştirisindekiyle örtüşen biçimde çalışan saklayacak bir şeyi olmasa bile sistemin ürettiği verinin şüpheli doğası karşısında kendini sürekli temize çıkarmak zorunda hissetmektedir. Buna göre suçluluk bir hatadan değil sistemin algoritmasıyla uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Böylece gözetim, teknik bir izleme faaliyeti olmaktan çıkarak öznenin kendisiyle ve yaptığı işle kurduğu ilişkiye nüfuz eden bir duygulanımsal yüke dönüşmektedir.

Görünürlük baskısı, bu bağlamda sadece boşta görünme korkusu ile sınırlı değildir. Aynı zamanda aktif görünmenin getirdiği erişilebilirlik baskısını da içermektedir. Yeşil noktanın yanması çalışanı bir anda iletişime açık bir hedef haline getirmekte ve bu da paradoksal bir görünürlük kaygısı yaratmaktadır. Bu kapsamda bir yazar, çalışanların neden hile araçlarına başvurduğunu tembellik olarak değil de dakikalar içinde yanıt verme baskısı üzerinden şöyle açıklamaktadır:

İnsanların bu tür şeylere başvurmak zorunda kalması gerçekten üzücü... Meşgul görünmek için bu cihazlardan birini kullanmak zorunda kalıyorsanız, o zaman bir şeye saatler içinde değil de dakikalar içinde yanıt vermenizin önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu ifade, algoritmik görünürlüğün her zaman tek yönlü bir avantaj sunmadığını aksine, görünürlük sağladığı ölçüde kırılabilirlik ve denetlenebilirlik de üretebildiğini göstermektedir. Buna göre sarı (dışarıda/uzakta) görünmek yöneticinin şüphesini çekerken, yeşil (aktif) görünmek ise sürekli bir izlenme ve hazır olma hali demektir. Nitekim r/WFH verileri, bazı yöneticilerin bu ışıkları çalışanın gerçek durumunu ölçmek için bir araç olarak kullandığını şöyle kanıtlamaktadır: *“Eşimin patronu, birinin gerçek durumunu ölçmek için bunu kullanırdı, ta ki*

eşim onun durumunun ekran görüntüsünü alıp ‘uzakta’ olduğunu görene kadar.”

Çalışan ifadelerinde dikkat çeken bir diğer unsur ise algoritmik ölçümlerin teknik olarak güvenilir olmadığı bilmesine rağmen normatif güçlerini kaybetmemeleridir. Statü göstergelerinin keyfiliği ve hatalı işleyişi kolektif olarak fark edilmekte ancak bu farkındalık gözetimin yarattığı baskıyı ortadan kaldırmamaktadır: *“Beni strese sokan şey işin kendisi değil. Beni strese sokan şey, statüm değişti diye birilerinin benim tembellik ettiğimi düşünebileceği ihtimali.”*

Sonuç olarak, uzaktan çalışma sisteminde gözetimin yalnızca izleme ve raporlama pratikleriyle sınırlı olmadığını suçluluk, kaygı ve sürekli açıklama yapma zorunluluğu üzerinden işleyen derin bir duygulanımsal disiplin kurduğunu ifade etmek mümkündür. Çalışanlar, teknik hilelere başvursalar dahi bu duygulanımsal kuşatmadan tam anlamıyla kurtulamamakta ve bu kapsamda gözetim dışsal bir bakıştan çok zihinsel bir yük olarak varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Çalışma Covid-19 pandemisi sonrası kurumsallaşmış olan uzaktan çalışma sisteminin sıklıkla öne sürüldüğü gibi bir özgürleşme pratiği olmanın ötesinde çalışanları algoritmik görünürlük üzerinden disipline eden, teknik ara yüzler aracılığıyla öznelliklerine müdahale ederek yeniden kuran ve buna eşlik eden direniş biçimleri üreten çok katmanlı bir iktidar alanı olduğunu göstermektedir. Reddit yer alan r/WFH, r/sysadmin, r/MicrosoftTeams subredditler üzerinden elde edilen bulgular dijital gözetim literatüründe hâkim olan dikey ve kesintisiz denetim varsayımını yeniden düşünmeyi gerektiren üç analitik çıkarıma işaret etmektedir.

İlk olarak araştırma bulguları, Han’ın performans toplumu tezinin uzaktan çalışma bağlamında belirli gerilimler barındırdığını ortaya koymaktadır. Han, geç modernite öznesinin kendini gerçekleştirme arzusuyla gönüllü olarak kendini sömürdüğünü ve yapabilirsin telkinisiyle hareket ettiğini savunur. Ancak bu çalışmanın verileri uzaktan çalışanların performansını çoğu zaman kendini gerçekleştirme ideali etrafında değil algoritmik bakıştan sakınma ve sistemi yönetilebilir kılma çabası etrafında örgütlediğini göstermektedir. Bu kapsamda “sahte toplantı ayarlama”, “mouse jiggler kullanımı” ya da “takvim bloklama” gibi pratikler dijital emek sürecinde değer için çıktısından ziyade, sistemde geçirilen süreye ve görünürlüğe bağlandığını düşündürmektedir. Ancak bu süreci bütün uzaktan çalışma sistemlerini kapsayan bir teorik genelleme olarak okumamak gerekmektedir. Bu kapsamda görünürlüğün üretkenliğin yerini alması daha çok algoritmik baskının yüksek olduğu ve iş sürecinin ağırlıklı olarak metrik ve nicilikle ölçülmeye çalışıldığı daha asimetrik ortamlara özgü ve bağlamsal bir çıkarımdır. Dolayısıyla ağırlıklı olarak çıktı odaklı esnek çalışma modellerinde bu dinamiğin daha farklı işleyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Algoritmik tahakkümün yoğun olduğu bu asimetrik çalışma ortamlarında gözlemlenen söz konusu «sistemi oyuna getirme» eğilimi, uzaktan çalışmaya özgü bir anomali değil aksine emek tarihindeki tekstil işçisinin tezgâh başında

veya sanayi işçisinin bant sisteminde uyguladığı «iş yavaşlatma» pratiklerinin algoritmik bir yansımasıdır. Bu bağlamda uzaktan çalışma platformları yalnızca şeffaflık sağlayan rasyonel yönetim araçları olmaktan ziyade mevcudiyetin sürekli olarak sergilendiği ve performansın görünürlük üzerinden değerlendirildiği bir çalışma düzeni üretmektedir. Bu durum, gözetim kapitalizminin her zaman üretkenliği maksimize eden bir mekanizma olarak işlemediğini kimi bağlamlarda verimlilik iddiasının içinin boşalabildiğini göstermektedir.

İkinci olarak, çalışma Foucault'nun panoptikon metaforunun dijital çağdaki sınırlarına dair bir tartışma açmaktadır. Literatürde dijital gözetim çoğu zaman yönetimden çalışana doğru işleyen bir iktidar akışı olarak ele alınmaktadır. Oysa r/sysadmin verileri üzerinden yapılan analiz bu akışın teknik aktörler tarafından kimi zaman yavaşlatıldığını ve yumuşatıldığını hatta kimi zaman fiilen askıya alındığını ortaya koymaktadır. Sistem yöneticileri, yönetimden gelen gözetim taleplerini her durumda teknik bir zorunluluk olarak değil kimi zaman yönetsel bir yetersizliğin göstergesi olarak değerlendirmekte ve bu taleplere mesafeli yaklaşabilmektedir. Bu bulgu, Giddens'in kontrolün diyalektiği kavramıyla uyumlu biçimde dijital gözetimin mutlak ve kusursuz bir mekanizma değil fakat farklı aktörlerin etik, teknik ve pratik müdahaleleriyle aşınan ve müzakereye açık bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Bu anlamda dijital panoptikon yekpare bir yapıdan ziyade kırılğan ve geçirgen bir iktidar düzeni olarak işlemektedir.

Üçüncü olarak çalışma algoritmik denetime karşı geliştirilen taktiksel pratiklerin sınırlarını ve bu pratiklere eşlik eden duygulanımsal hesabı görünür kılmaktadır. Elde edilen bulgular çalışanlar ile giderek daha hassas hale gelen izleme algoritmaları arasında süreklilik kazanan bir uyarılma sürecine işaret etmektedir. Bu kapsamda yönetim, statü güncelleme eşiklerini daralttıkça ya da yeni izleme yazılımları devreye soktukça çalışanlar da bu sistemlere uyum sağlayacak yeni taktikler geliştirmektedir. Bu durum, Scott'ın (1985) «silah» olarak tanımladığı sahte itaat, ayak sürüme ve gizli ihlal gibi gündelik direniş biçimlerinin dijital dünyadaki tarihsel devamlılığını kanıtlamaktadır. Tıpkı Scott'ın incelediği asimetrik iktidar ilişkilerinde olduğu gibi dijital platformlardaki çalışanlar da sistemi yıkmayı değil tahakküm altında nefes alabilecekleri alanlar yaratmayı hedeflemektedir. Ancak bu teknik uyum, duygulanımsal düzeyde bir rahatlama sağlamamaktadır. Suçluluk, kaygı ve yakalanma ihtimalinin yarattığı baskı çalışanların sistemi teknik olarak yönetebildikleri anlarda dahi zihinsel olarak özgürleşemediklerini göstermektedir. Bu durum, Deleuze'ün kontrol toplumu tezinde öngör- düğü gibi mekânsal kapatılmanın azalmasının her zaman özgürlükle sonuçlanmadığını aksine dijital ve zihinsel kuşatmanın derinleşebildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışmada uzaktan çalışanların geliştirdikleri taktiksel pratiklerin sanayi devriminden bu yana süregelen emek denetimine karşı verilen tarihsel-sosyal reaksiyonların dijital bir evrimi olduğunu değerlendirilmektedir. Woodcock'un (2020) vurguladığı algoritmik panoptikon çağında çalışanların geliştirdiği bu mikro-direnişler, emek sürecinin belirsizliğini korruma çabasının güncel bir tezahürüdür. Dolayısıyla uzaktan çalışma sistemi neoliberal özgürlük

vaatlerinin aksine çalışanı sürekli bir işaret verme zorunluluğuna hapsedse de çalışanların yaratıcı hayatta kalma taktikleri sistemin monolitik olmadığını ve içinde her zaman «kaçış çizgilerinin» var olduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmaların, gözetim teknolojilerinin bu teknik başarısızlığına ve algoritmaları yöneten sistem yöneticileri yazılımcılar gibi aktörlerin etik ikilemlerine odaklanması dijital emeğin geleceğini anlamak adına hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Andrejevic, M. (2004). The work of watching one another: Lateral Surveillance, risk, and governance. *Surveillance & Society*, 2(4), 479-497. <https://doi.org/10.24908/ss.v2i4.3359>
- Ball, K. (2010). Workplace surveillance: An overview. *Labor History*, 51(1), 87-106. <https://doi.org/10.1080/00236561003654776>
- Ball, K. (2022). Surveillance in the workplace: Past, present, and future. *Surveillance & Society*, 20(4), 455-461. <https://doi.org/10.24908/ss.v20i4.15805>
- Ball, K. ve Wilson, D. C. (2000). Power, control and computer-based performance monitoring: Repertoires, resistance and subjectivities. *Organization Studies*, 21(3), 539-565. <https://doi.org/10.1177/0170840600213003>
- Boltanski, L. ve Chiapello, E. (2007). *The new spirit of capitalism*. (Çev. G. Elliott) London: Verso. (Orijinal yayın tarihi, 2004)
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589-597. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>
- Brighenti, A. (2007). Visibility: A category for the social sciences. *Current Sociology*, 55(3), 323-342. <https://doi.org/10.1177/0011392107076079>
- Brown, W. (2015). *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books.
- Bröckling, U. (2016). *The entrepreneurial self: Fabricating a new type of subject*. London: Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781473921283>
- Bucher, E. L., Schou, P. K. ve Waldkirch, M. (2021). Pacifying the algorithm – anticipatory compliance in the face of algorithmic management in the gig economy. *Organization*, 28(1), 44-67. <https://doi.org/10.1177/1350508420961531>
- de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. (S. Rendall, Çev.) Berkeley: University of California Press. (Orijinal yayın tarihi, 1984)
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3-7.
- Felstead, A. ve Reuschke, D. (2020). *Homeworking in the UK: Before and during the 2020 lockdown*. Cardiff: Wales Institute of Social and Economic Research. <https://wiserd.ac.uk/publications/homeworking-uk-and-during-2020-lockdown>

- Fleming, P. ve Sewell, G. (2002). Looking for the good soldier, vejk: *Alternative modalities of resistance in the contemporary workplace*. *Sociology*, 36(4), 857-873. <https://doi.org/10.1177/003803850203600404>
- Fleming, P. ve Spicer, A. (2003). Working at a cynical distance: Implications for power, subjectivity and resistance. *Organization*, 10(1), 157-179. <https://doi.org/10.1177/1350508403010001376>
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality volume 1: An introduction*. (Çev. R. Hurley) New York: Pantheon Books. (Orijinal yayın tarihi, 1976)
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay) İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1975)
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Glaser, B. G. ve Strauss, A. L. (1967). *The discover of grounded theory: Strategies for qualitative research*. London: Aldine Transaction.
- Glavin, P., Bierman, A. ve Schieman, S. (2024). Private eyes, they see your every move: workplace surveillance and worker well-being. *Social Currents*, 11(4), 327-345. <https://doi.org/10.1177/23294965241228874>
- Haggerty, K. D. ve Ericson, R. V. (2000). The surveillant assemblage. *The British Journal of Sociology*, 51(4), 605-622. <https://doi.org/10.1080/00071310020015280>
- Han, B.-C. (2015). *Burnout society*. California: Stanford University Press.
- Han, B.-C. (2017). *Psychopolitics: Neoliberalism and new technologies of power*. (Çev. E. Butler) London: Verso. (Orijinal yayın tarihi, 2017)
- Kellogg, K. C., Valentine, M. A., ve Christin, A. (2020). Algorithms at work: The new contested terrain of control. *Academy of Management Annals*, 14(1), 366-410. <https://doi.org/10.5465/annals.2018.0174>
- Kozinets, R. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online*. Los Angeles: Sage Publications.
- Kozinets, R. (2015). *Netnography: Redefined*. London: Sage.
- Lyon, D. (1994). *The electronic eye: The rise of surveillance society*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Manokha, I. (2018). Surveillance, panopticism, and self-discipline in the digital age. *Surveillance & Society*, 16(2), 219-237. <https://doi.org/10.24908/ss.v16i2.8346>
- Marx, G. T. (2003). A tack in the shoe: Neutralizing and resisting the new surveillance. *Journal of Social Issues*, 59(2), 369-390. <https://doi.org/10.1111/1540-4560.00069>
- Mazmanian, M., Orlikowski, W. J. ve Yates, J. (2013). The autonomy paradox: The implications of mobile email devices for knowledge professionals. *Organization Science*, 24(5), 1337-1357.
- McKenzie, J. (2001). *Perform or else: From discipline to performance*. New York: Routledge.
- Mehrvarz, M., Murray-Rust, D., Verma, H. ve Wagner, B. (2025). Framing the (in)visible: Insights into Visibility Practices of Remote Knowledge Workers. *CHIWORK İ25: Proceedings of the 4th Annual Symposium on Human-Computer Interaction for Work*, içinde (1-14 ss.). New York. <https://doi.org/10.1145/3729176.3729178>
- Mumby, D. K. (2005). Theorizing resistance in organization studies. *Management Communication Quarterly*, 19(1), 19-44. <https://doi.org/10.1177/0893318905276558>

- Munn, L. (2024a). Expansive and invasive: Mapping the “bossware” used to monitor workers. *Surveillance & Society*, 22(2), 104-119. <https://doi.org/10.24908/ss.v22i2.16179>
- Munn, L. (2024b). More than monitoring: Grappling with bossware. *International Journal of Communication* 18, 3128-3139.
- Poster, M. (1990). *The mode of information: Post-structuralism and social contexts*. Cambridge: Polity Press.
- Proferes, N., Jones, N., Gilbert, S., Fiesler, C. ve Zimmer, M. (2021). Studying Reddit: A systematic overview of disciplines, approaches, methods, and ethics. *Social Media + Society*, 7(2). <https://doi.org/10.1177/205630512111019004>
- Ravid, D. M., White, J. C., Tomczak, D. L., Miles, A. F. ve Behrend, T. S. (2023). A meta-analysis of the effects of electronic performance monitoring on work outcomes. *Personnel Psychology*, 76(1), 5-40. <https://doi.org/10.1111/peps.12514>
- Rose, N. (1999). *Governing the soul: The shaping of the private self*. London: Free Association Books.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. London: Yale University Press.
- Sewell, G. ve Barker, J. R. (2006). Coercion versus care: Using irony to make sense of organizational surveillance. *The Academy of Management Review*, 31(4), 934-961.
- Siegel, R., König, C. J. ve Lazar, V. (2022). The impact of electronic monitoring on employees’ job satisfaction, stress, performance, and counterproductive work behavior: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior Reports*, 8, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2022.100227>
- Sum, C. M., Shi, C. ve Fox, S. E. (2025). ‘It’s always a losing game’: How workers understand and resist surveillance technologies on the job. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 9(2), 1-32. <https://doi.org/10.1145/3710902>
- Trittin-Ulbrich, H., Scherer, A. G., Munro, I. ve Whelan, G. (2020). Exploring the dark and unexpected sides of digitalization: Toward a critical agenda. *Organization*, 28(1), 8-25. <https://doi.org/10.1177/1350508420968184>
- Vassiley, A., Shafaei, A., Nejati, M., Onnis, L.-a. ve Bentley, T. (2025). The autonomy paradox, working from home and psychosocial hazards. *Journal of Industrial Relations*, 67(2), 356-385. <https://doi.org/10.1177/00221856251315859>
- Woodcock, J. (2020). The algorithmic panopticon at Deliveroo: Measurement, precarity, and the illusion of control. *Ephemera: Theory & Politics in Organization*, 20(3), 67-95.
- Ybema, S. ve Horvers, M. (2017). Resistance through compliance: The strategic and subversive potential of frontstage and backstage resistance. *Organization Studies*, 38(9), 1233-1251. <https://doi.org/10.1177/0170840617709305>
- Zuboff, S. (1989). *In the age of the smart machine: The future of work and power*. New York City: Basic Books.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism*. New York: Public Affairs.

